

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

ВОДИЧ ЗА НОВЕ СТАНДАРДЕ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА ЗА ОПШТЕОБРАЗОВНЕ ПРЕДМЕТЕ

Нови стандарди постигнућа ученика

Београд, 2026.

ВОДИЧ ЗА НОВЕ СТАНДАРДЕ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА ЗА ОПШТЕОБРАЗОВНЕ ПРЕДМЕТЕ

Нови стандарди постигнућа ученика

Издавач

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

За издавача

Проф. др Борис Стојковски, в. д. директора Завода за вредновање квалитета
образовања и васпитања

Уредник

Др Елизабета Каралић, помоћник директора за осигурање квалитета

Дизајн

Мирослав Јовановић

ISBN-978-86-6072-222-7

Садржај

Уводна реч.....	3
1. Сврха стандарда.....	4
2. Зашто нови стандарди?.....	6
3. Концептуални оквир стандарда	8
4. Структура стандарда.....	11
5. Веза компетенција, стандарда и исхода програма.....	13
5.1. Разредна настава (I–IV разред).....	14
5.2. Предметна настава.....	15
5.3. Повезаност нових образовних стандарда и исхода у програмима наставе и учења	16
5.4. Педагошке импликације за наставнике	18
5.5. Како ускладити „нове” стандарде и „старе” програме.....	21
5.6. Уџбеник – подршка, а не замена за програм	23
5.7. Нови стандарди и међупредметне компетенције	24
6. Стандарди и вредновање	26
6.1. Стандарди и оцењивање	26
6.2. Синергија стандарда: Од постигнућа ученика до квалитета рада школе.....	29
6.3. Стандарди и завршни испит	31

Уводна реч

Водич за нове стандарде постигнућа ученика за општеобразовне предмете припремљен је као информативно и практично упутство ради подршке пре свега наставницима, али и ученицима, родитељима/законским заступницима, стручним сарадницима, директорима школа и другим заинтересованим актерима у упознавању са новим стандардима постигнућа. Његов циљ је да, на сажет, јасан и прегледан начин, представи сврху, концепцију, структуру и примену стандарда, као и њихову повезаност са програмом наставе и учења, процесом праћења и вредновања напредовања ученика и завршним испитом.

У овом водичу приказане су кључне новине у односу на претходне стандарде, објашњени су основни принципи на којима се заснивају нови стандарди, као и њихова улога у подршци учењу и развоју ученика. Посебна пажња посвећена је разумевању примене стандарда постигнућа у свакодневној наставној пракси, као подршка планирању и реализацији наставе, праћењу учења и вредновању постигнућа ученика.

Водич је припремљен на основу материјала, методолошких решења и искуства насталих током вишегодишњег рада Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања на развоју система образовних стандарда. У његовој изради коришћени су резултати пројеката Министарства просвете РС који су реализовани уз подршку Европске уније, а који су дали значајан допринос унапређивању система вредновања образовних постигнућа и развоју образовних политика у Републици Србији. У припреми ове публикације коришћени су релевантни ресурси и материјали развијени у оквиру следећих пројеката: ИПА 2015 „Унапређење квалитета образовања увођењем завршних испита на крају средњег образовања“ (Пројекат „Државна матура“), ИПА 2016 „Подршка Европске уније реформи образовања у Србији“ (RediS 2030) и ИПА 2024 „Подршка образовној политици у Републици Србији“.

Овом приликом захваљујемо се свим члановима стручних радних група који су учествовали у процесу развоја и унапређивања стандарда, као и колегама из Завода за унапређивање образовања и васпитања на пруженој стручној подршци. Посебну захвалност упућујемо критичким пријатељима и сарадницима који су својим стручним сугестијама и конструктивним коментарима допринели коначном обликовању садржају овог водича.

1. Сврха стандарда

Стандарди постигнућа ученика представљају нормативни оквир који обезбеђује усклађеност наставе, учења и вредновања на националном нивоу. Њихова основна функција је да дефинишу исходе образовања – шта ученици треба да знају, разумеју и умеју да примене на различитим етапама школовања. На тај начин стандарди служе као инструмент за обезбеђивање квалитета, правичности и упоредивости образовних постигнућа. Они не служе као списак свих садржаја наставног програма, већ као оријентир који истиче кључне исходе учења. Сходно томе, стандарди наставницима олакшавају планирање и остваривање наставног процеса, као и праћење напредовања ученика.

Стандарди образовних постигнућа имају вишеструку улогу у образовном систему и представљају важан ослонац за све учеснике образовно-васпитног процеса.

- **За наставнике**, стандарди представљају основу за планирање и реализацију наставе, праћење напредовања ученика и вредновање постигнућа. Они помажу наставницима да јасно препознају очекиване исходе учења, усмере наставни процес на кључна знања и вештине кроз избор адекватних метода и облика рада и обезбеде објективније и доследније оцењивање. Стандарди су оквир за вредновање и самовредновање. Омогућавају објективније праћење напретка ученика и пружају основу за формирање различитих облика процене (формативне, сумативне, дијагностичке, самопроцене).
- **За ученике**, стандарди пружају јасну представу о томе шта се од њих очекује на крају одређеног образовног циклуса. Познавање циљева учења подстиче ученике да активније управљају сопственим учењем, прате свој напредак и преузимају већу одговорност за постизање очекиваних резултата. Такође, нова генерација стандарда ставља акценат на функционална знања и компетенције, чиме се подстиче интеграција знања, вештина и ставова у различитим контекстима. На тај начин, стандарди не представљају само опис очекиваних постигнућа, већ и подршку ученицима у развоју способности које су значајне за даље образовање, лични развој и активно учешће у друштву.
- **За родитеље**, стандарди представљају важан извор информација о томе шта ученици уче, која знања, вештине и компетенције развијају током

образовања, као и која се постигнућа од њих очекују у различитим фазама школовања. На основу ових информација, родитељи могу реалније да сагледају постигнућа и потребе свог детета, да препознају његове снаге и области у којима му је потребна додатна подршка, као и да остваре квалитетнију сарадњу са школом. На тај начин стандарди доприносе стварању заједничког разумевања очекивања у образовању и пружају основу за подршку ученику у развоју његових потенцијала и даљем напредовању у процесу учења.

- **За образовни систем,** стандарди обезбеђују заједнички оквир за праћење и унапређивање квалитета образовања. Они омогућавају сагледавање постигнућа ученика на различитим нивоима, идентификовање области које захтевају додатну подршку и доношење одлука заснованих на подацима. Истовремено, стандарди доприносе обезбеђивању правичности и једнаких образовних могућности, јер постављају заједничка очекивања за све ученике. У ширем друштвеном смислу, стандарди омогућавају транспарентност и упоредивост образовних постигнућа, чиме се гради поверење у квалитет образовног система и подржава мобилност ученика и наставника. На тај начин они представљају важан инструмент у процесу модернизације образовања и његовог усклађивања са потребама савременог друштва и тржишта рада.

2. Зашто нови стандарди?

Образовање је динамична област која се непрестано мења у складу са друштвеним потребама и развојем науке и технологије. Нови стандарди настали су као одговор на потребу да ученици развијају знања и вештине које ће им бити корисне у 21. веку – критичко мишљење, креативност, сарадњу и способност примене знања и вештина у новим ситуацијама.

Стандарди постигнућа, развијени за крај основног и општег средњег образовања, примењују се у Србији од 2013. године као инструмент који служи за обезбеђивање квалитета образовних исхода у делу општеобразовних предмета. Прво су креирани стандарди постигнућа ученика за крај основног образовања, затим су развијени стандарди постигнућа за крај средњег образовања и, најзад, компетенцијски оријентисани стандарди постигнућа основног образовања одраслих. Паралелно са тим процесима, започете су 2017. године промене програма наставе и учења. Први стандарди постигнућа били су у великој мери усмерени на наставне садржаје, иако је и у ранијем периоду било настојања да се у нашем образовању појача компетенцијски приступ. Тако су у Закону о основама система образовања и васпитања (ЗОСОВ) наведене Кључне компетенције за целоживотно учење Европске уније, као и међупредметне компетенције. Поред тога, креиран је и посебан документ у ком су детаљније разрађене опште међупредметне компетенције за крај средњег образовања. Међутим, ова решења су била парцијална и, показало се, недовољна да генеришу промену ка компетенцијском приступу у наставној пракси. Будући да компетенције нису интегрисане у саме стандарде, није остварен потребан утицај на програме наставе и учења, односно на саму наставну праксу. Да би се направио истински заокрет од садржаја ка компетенцијама, било је неопходно да компетенције буду суштински интегрисане у стандарде постигнућа. Стога, основно полазиште нових стандарда представљају кључне компетенције којима се наглашава сврха учења, функционалност и применљивост знања које ученици током свог образовања стичу и активно примењују у многобројним и разноврсним ситуацијама у школском и различитим ваншколским контекстима. Усмереност на компетенције у образовању подразумева да постоји чврста основа како би се успоставило њихово хијерархијско уређење, односно да би се јасно истакле најзначајније компетенције ученика. Документ Кључне компетенције за целоживотно учење – Европски референтни оквир из 2018. године је препознат као најрелевантнији за наш образовни систем из више разлога, на пример, припадност образовном простору Европе и претходна искуства са применом Европског оквира. Поред тога, кључне компетенције за

целоживотно учење обухватају и све међупредметне компетенције које су наведене у ЗОСОВ-у и претходним образовним стандардима за крај средњег образовања.

Резултати ПИСА 2018, објављени 2019. године, као и резултати првог циклуса спољашњег вредновања образовних установа, омогућили су да се преиспитају претпоставке уграђене у постојећи образовни систем и Министарство просвете је већ 2020. године дало инструкције Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања да изврши ревизију стандарда постигнућа за крај основног и средњег образовања. Уз подршку Министарства просвете, нови стандарди развијени су у оквиру пројекта „Праћење и унапређивање образовних стандарда за крај основног образовања и општег средњег образовања“, који је реализовао Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања у сарадњи са пројектом „Унапређење квалитета образовања увођењем завршних испита на крају средњег образовања“ (Државна матура) и пројектом „Подршка ЕУ реформи образовања у Србији – RediS 2030“. На изради нових стандарда учествовало је више од 170 стручњака – универзитетских професора, наставника основних и средњих школа, просветних саветника и екстерних евалуатора. Интензиван и посвећен рад на изради нових стандарда започет је крајем 2019. године, а круна тог процеса било је њихово усвајање крајем 2024. године.

Стандарди постигнућа ученика формулисани су за 33 општеобразовна наставна предмета у сва три образовна циклуса.

За крај разредне наставе: стандарди за српски језик, математику и природу и друштво.

За крај основног образовања: српски језик, математика, страни језик – први страни језик, страни језик – други страни језик, историја, географија, биологија, физика, хемија, ликовна култура, музичка култура, физичко и здравствено васпитање, техника и технологија и информатика и рачунарство.

За крај средње школе: српски језик и књижевност, математика, страни језик – први страни језик, страни језик- други страни језик, историја, географија, биологија, физика, хемија, информатика и рачунарство, ликовна култура, музичка култура, физичко и здравствено васпитање, филозофија, социологија и психологија.

Такође, креирани су нови стандарди за наставне предмете Матерњи језик, Матерњи језик и књижевност и Српски као нематерњи језик за сва три образовна циклуса. Наведене наставне предмете у оквиру основног и средњег

образовања похађају ученици који наставу прате на следећим језицима националних мањина: албанском, босанском, бугарском, мађарском, румунском, русинском, словачком и хрватском.

3. Концептуални оквир стандарда

Да би се направио видљив и свеобухватан помак у примени и остваривању ефеката стандарда постигнућа, концептуални оквир нових стандарда заснован је на следећим основама: (1) компетенцијски приступ стандардима, (2) развојност стандарда, (3) вертикална повезаност стандарда, (4) хоризонтална повезаност стандарда и (5) реформски потенцијал стандарда.

(1) **Компетенцијски приступ стандардима** ставља у први план сврху учења и функционалност знања која ученици током свог образовања стичу и активно примењују у многобројним ситуацијама школског и свакодневног живота. Такав приступ подразумева развој компетенција ученика уместо усмеравања ученика на савладавање великог броја различитих и недовољно интегрисаних садржаја, тј. усвајања знања која су заснована на појединачним чињеницама, деконтекстуализована, везана за појединачне наставне предмете и најчешће одвојена од личног искуства ученика.

Компетенција се може одредити као капацитет особе да у различитим ситуацијама интегрише и уполни своја знања, вештине и ставове да би одговорила на изазове садашњег и будућег образовања, професије и одраслог доба.

Као резултат настојања да се издвоје најважније компетенције неопходне за лично испуњење и здравље, запошљивост, као и за активно и одговорно грађанство, односно за учествовање у друштвеном животу, креиран је документ **Кључне компетенције за целоживотно учење – Европски референтни оквир**. Развој компетенција се посматра из перспективе целоживотног учења, те овај документ представља подршку развоју ученика, ослонац за рад просветних радника, запослених у службама за запошљавање, доносиоцима одлука итд. У оквиру **Кључних компетенција за целоживотно учење** (2018) дефинисано је осам компетенција:

1. Компетенција писмености,
2. Вишејезична компетенција,
3. Математичка компетенција и компетенције у природним наукама, технологији и инжењерству,
4. Дигитална компетенција,
5. Лична, социјална и компетенција учења,
6. Грађанска компетенција,
7. Компетенција за предузетништво и
8. Компетенција културне свести и изражавања.

Осам наведених компетенција представљају основу за развијање разноврсних предметних компетенција. Стандарди постигнућа заснивају на садржају наведених кључних компетенција. Тиме су кључне компетенције на суштински начин укључене у основне, најопштије исходе свих наставних предмета.

(2) Развојност стандарда подразумева поштовање развојног реда у процесу овладавања компетенцијама. Тиме се препознаје чињеница да су ученици напредују на различити начин и темпо и да имају различите способности и интересовања, али се истовремено нуди и правац за даље напредовање ученика. У претходним стандардима постигнућа издвојени су нивои, те се разликују захтеви на основном, средњем и напредном нивоу стандарда. Међутим, због заснивања стандарда на садржајима, такво решење дозвољава могућност да одређени ученик савлада садржаје на средњем или напредном нивоу чак и ако није испунио захтеве који су наведени на основном нивоу, што нарушава смисао и сврху постојања различитих нивоа стандарда. Нови стандарди имају кумулативни карактер, поступно се развијају и усложњавају, те се на основном нивоу налази оно чиме би ученици требало да овладају да би могли да напредују ка средњем нивоу. Исто тако, ученици који достигну напредни ниво нужно су овладали компетенцијама на средњем и, свакако, на основном нивоу. Тиме се истиче *поступност напретка у развоју компетенција ученика*. Препознавање повезаности између нивоа стандарда може да има мотивишућу функцију за ученике и наставнике, пружајући им информације о томе шта следи у наредној фази развоја. На тај начин се омогућава да ученик и пре завршетка одређеног циклуса образовања може да процени на ком је тренутно нивоу и шта је још потребно за даљи напредак.

(3) **Вертикална повезаност стандарда** за различите нивое образовања подразумева прављење логичких и функционалних веза између стандарда на крају основног и на крају средњег образовања. У основи концептуалног оквира нових стандарда налази се идеја о континуитету процеса развоја компетенција, чиме се обједињује и образовање ученика у основној и средњој школи. У складу с тим, завршетак одређеног нивоа образовања се посматра као једна од тачака у којој се може направити „пресек стања” и проверити ниво развоја компетенција ученика. Оваквим приступом се још једном истиче да фокус није на наставним садржајима који су предвиђени за одређени ниво образовања, већ на развоју компетенција ученика и наглашава се значај перспективе самих ученика.

(4) **Хоризонтална повезаност стандарда** подразумева чвршће повезивање различитих компетенција у оквиру једног наставног предмета, као и приближавање стандарда сродних наставних предмета на одређеном нивоу образовања. У новим стандардима постигнућа ученика, подразумева се комплементарност учења различитих наставних предмета с обзиром на то да се исте кључне компетенције развијају у оквиру различитих наставних предмета. Коначно, чвршће су повезана различита знања, вештине и умења која се развијају у оквиру једног наставног предмета, како би се одређени проблем сагледао на различите начине, из више перспектива.

(5) **Реформски потенцијал нових стандарда образовних постигнућа** односи се на препознавање утицаја који би нови стандарди постигнућа требало да имају на образовну политику. Досадашња пракса је подразумевала прилагођавање стандарда образовних постигнућа програмима наставе и учења, уважавање „постојећег стања” и резултата претходних тестирања постигнућа ученика итд. Стандарди постигнућа су управо полазиште за развој нових наставних програма и исхода на нивоу разреда. На тај начин, стандарди постигнућа представљају својеврсну спону између најопштијих исхода наведених у ЗОСОВ-у и конкретних исхода у програмима наставе и учења. Такође, у стандардима постигнућа се прописују најосновнија, функционална знања и базични ниво компетенција којима би требало да овладају сви ученици. Начин дефинисања средњег и напредног нивоа указује и на значај који би достизање одређеног нивоа имало за будуће образовање или запослење, чиме се додатно истиче мотивацијска димензија стандарда. Нови стандарди постигнућа подразумевају поред промене програма наставе и учења и измене у образовању наставника и др. Самим тим, потенцијал нових стандарда постигнућа могао би да се означи као важан импулс за унапређивање образовања у нашој земљи.

4. Структура стандарда

Стандарде постигнућа чине три главне компоненте за сваки предмет: 1) општа предметна компетенција (ОПК) на три нивоа, 2) специфичне предметне компетенције (СПК) на три нивоа, 3) исходи образовног циклуса (ИОЦ) на три нивоа. Ова структура важи за стандарде постигнућа за први циклус основног образовања (ISCED 1), други циклус основног образовања (ISCED 2) и за стандарде постигнућа за средње образовање (ISCED 3).

Као основна, почетна информација у стандардима за сваки наставни предмет наведена је **општа предметна компетенција (ОПК)**. У том тексту је изражена *основна сврха учења наставног предмета*. Она указује на то како стицање знања, вештина, ставова и вредности у оквиру одређеног наставног предмета оспособљава ученике да успешно одговоре на важне изазове у образовном и свакодневном контексту. Другим речима, општом предметном компетенцијом се успоставља веза између науке, наставног предмета и реалног живота, односно истиче се повезаност наставног предмета са кључним компетенцијама у конкретној предметној области.

Специфичне предметне компетенције (СПК) операционализују општу предметну компетенцију тако што дефинишу на који начин овладавање ужим корпусом предметних знања, вештина, ставова и вредности може да оспособи ученике да одговоре на посебне врсте изазова у образовном и свакодневном контексту. За сваки наставни предмет уобличене су три специфичне предметне компетенције које се односе на:

- 1) **СПК 1** – Предметна знања – одговор на питање „ШТА?“,
- 2) **СПК 2** – Начине сазнавања – одговор на „КАКО?“ и
- 3) **СПК 3** – Значај наставног предмета и начини примене сазнања – одговор на питање „ЗАШТО?“

Исходи образовног циклуса (ИОЦ) дефинишу очекиване резултате рада у оквиру одређеног наставног предмета на крају образовног циклуса. Они операционализују три СПК тако што дефинишу конкретна предметна знања, начине сазнавања и њихову примену. Другим речима, ИОЦ служе као показатељи постигнућа ученика у развоју специфичних предметних компетенција, тј. преко њих се проверава да ли су ученици достигли специфичне предметне компетенције. Сваки исход садржи формулацију која спецификује шта ученик зна или шта може да уради или који став треба да

заузме, имајући у виду *когнитивне процесе и димензије знања* по ревидираној Блумовој таксономији, као и *карактеристике контекста* у којем се активност реализује.

Ознака за сваки ИОЦ је састављена из пет елементата. Најпре је означено на који наставни предмет се исход односи, затим ком образовном циклусу припада, након тога који ниво постигнућа изражава, која је СПК у питању и који је редни број исхода у одговарајућој ћелији. На пример, уколико је ИОЦ креиран за Српски језик и књижевност, за крај основног образовања, припада напредном нивоу, СПК2 и четврти је по реду, он ће имати ознаку: „СРП.ОО.Н.2.4“. Ако је исход за биологију, крај средњег образовања, основни ниво, СПК1 и први је по реду, имаће ознаку: „БИО.СО.О.1.1“. Уколико је исход прављен за Природу и друштво, за први циклус основног образовања, средњи ниво, СПК3 и први је по реду имаће ознаку: „ПД.ОО1.С.3.1“.

Стандарди садрже три нивоа постигнућа ученика:

- 1) Основни ниво,
- 2) Средњи ниво и
- 3) Напредни ниво.

Графички приказ структуре стандарда:

	Општа предметна компетенција		
	Специфична предметна компетенција 1 у три нивоа	Специфична предметна компетенција 2 у три нивоа	Специфична предметна компетенција 3 у три нивоа
Напредни ниво	Исход обр. циклуса 1 (1.Н.1.) Исход обр. циклуса 2 (1.Н.2.) Исход обр. циклуса 3 (1.Н.3.) ...	Исход обр. циклуса 1 (2.Н.1.) Исход обр. циклуса 2 (2.Н.2.) Исход обр. циклуса 3 (2.Н.3.) ...	Исход обр. циклуса 1 (3.Н.1.) Исход обр. циклуса 2 (3.Н.2.) Исход обр. циклуса 3 (3.Н.3.) ...
Средњи ниво	Исход обр. циклуса 1 (1.С.1.) Исход обр. циклуса 2 (1.С.2.) Исход обр. циклуса 3 (1.С.3.) ...	Исход обр. циклуса 1 (2.С.1.) Исход обр. циклуса 2 (2.С.2.) Исход обр. циклуса 3 (2.С.3.) ...	Исход обр. циклуса 1 (3.С.1.) Исход обр. циклуса 2 (3.С.2.) Исход обр. циклуса 3 (3.С.3.) ...
Основни ниво	Исход обр. циклуса 1 (1.О.1.) Исход обр. циклуса 2 (1.О.2.) Исход обр. циклуса 3 (1.О.3.) ...	Исход обр. циклуса 1 (2.О.1.) Исход обр. циклуса 2 (2.О.2.) Исход обр. циклуса 3 (2.О.3.) ...	Исход обр. циклуса 1 (3.О.1.) Исход обр. циклуса 2 (3.О.2.) Исход обр. циклуса 3 (3.О.3.) ...

У стандардима постигнућа прописана су најосновнија, функционална и релевантна знања, као и базични ниво компетенција (основни ниво) којима би требало да овладају сви ученици. Начин дефинисања средњег и напредног нивоа у новим стандардима указује и на значај који би достизање одређеног нивоа имало за будуће образовање или запослење, чиме се додатно истиче мотивацијска димензија стандарда. Очекује се да *основни ниво постигнућа* достигну сви ученици који по редовном програму заврше одређени образовни циклус. *Средњи ниво* описује постигнућа типичних ученика који по редовном програму заврше одређени образовни циклус. *Напредни ниво* се односи на постигнућа ученика који имају посебна интересовања за одговарајући наставни предмет и који су посебно успешни у учењу датог предмета током одређеног циклуса образовања.

5. Веза компетенција, стандарда и исхода програма

Иако се у пракси често посматрају одвојено, стандарди постигнућа, исходи програма наставе и учења и компетенције чине **јединствену целину**. Они представљају вертикалну структуру образовања — од највиших захтева система, преко конкретних разредних корака, до вештина и навика које ученик трајно стиче.

Стандарди постигнућа, исходи програма и компетенције ученика представљају јединствен систем у којем сваки елемент има јасно дефинисану улогу. Стандарди постављају захтеве који се остварују на крају циклуса (ИОЦ), исходи програма представљају годишње кораке ка тим захтевима, а компетенције одражавају трајне вештине и знања која ученик развија током школовања. Оваква вертикална повезаност омогућава наставнику да јасно планира наставни процес и да процени напредовање ученика у односу на прописане вредности.

Да бисмо ту везу јасније разумели, можемо читав процес посматрати као путовање:

- **стандардима** се одређује *куда ученик треба да стигне* на крају циклуса,
- **исходи** програма описују *који део пута прелази у сваком разреду*,

- **компетенције** су *оно што ученик уме и носи са собом* након што је пут успешно прешао.

Ова логика „одозго–надоле” обезбеђује да сваки разред има јасну сврху, да се наставни процес креће у правцу прописаних захтева на крају циклуса и да се развој ученика посматра као **континуиран напредак**, а не као низ изолованих годишњих целина. Наредном шемом приказана је својеврсна „путна мрежа образовања“:

5.1. Разредна настава (I–IV разред)

У разредној настави, где један учитељ обухвата више области и прати развој ученика у континуитету, веза између стандарда, исхода и компетенција посебно је важна. Стандарди постављају **циљеве на крају првог циклуса**, док исходи по разредима представљају „мапе пута” које воде ученика ка тим циљевима уз постепено повећање сложености.

Наставу скоро свих предмета у првом циклусу реализује учитељ, што има бројне предности. Једна од њих је међупредметно повезивање и сагледавање једног проблема са различитих страна. Интегративни приступ, између осталог, карактерише примена знања из једне области у другој, обједњује их у смислену целину и примењује у новим ситуацијама. Како се активности и садржаји међусобно прожимају, ученици не стичу знања изоловано, већ кроз повезано искуство у којем се развијају основне компетенције: комуникација, логичко мишљење, сарадња, моторика, емоционална саморегулација, истраживачки дух.

Учитељ је тај који осмишљава целину, а стандарди, исходи и компетенције представљају оријентациону мрежу која му омогућава да сваки корак (активност, избор садржаја, тип задатка) буде у функцији развоја ученика до краја циклуса. На овај начин, разредна настава развија компетенције које ће се у предметној настави систематски проширивати и продубљивати.

5.2. Предметна настава

У предметној настави свака област има своју структуру, специфичне методе и засебан корпус знања. Управо зато је важно да наставник јасно разуме **вертикалну повезаност** стандарда, исхода и компетенција. Једно од основних искушења предметне наставе је уско и изоловано посматрање предметних знања, вештина и компетенција као једини задатак који наставник има у процесу образовања. Стандарди за све предмете на крају циклуса дају *јединствену слику* онога шта ученик треба да зна и уме, а разредни исходи усмеравају како се тај циљ гради кроз сваки предмет.

Тако наставник може да види:

- где се његов предмет укључује у заједничку образовну мрежу,
- како доприноси општим образовним захтевима,
- и на који начин сарадња са другим предметима доприноси развоју компетенција.

Компетенције у предметној настави нису само резултат једног предмета: ученик их стиче **кретањем кроз више дисциплина**, сталним враћањем на сличне поступке (анализира, тумачи, мери, пореди, планира, аргументује) и применом знања у различитим ситуацијама. Међупредметно повезивање омогућава дубље и свеобухватније разумевање појава, процеса, појмова и различитих проблема и самим тим доприноси изградњи знања и развоју вештина и ставова. Стандарди, исходи и компетенције стварају заједничку основу за међупредметно повезивање и осигуравају да сваки предмет има јасно место у целини.

5.3. Повезаност нових образовних стандарда и исхода у програмима наставе и учења

Увођење нових образовних стандарда донело је значајне концепцијске промене у начину на који се разуме и операционализује предметна компетенција ученика. За разлику од претходног модела, који је подразумевао различите скупове специфичних компетенција за сваки предмет, нови приступ успоставља **јединствену и хоризонтално усаглашену структуру компетенција** кроз три међусобно повезане димензије: **СПК1 (шта се учи), СПК2 (како се учи) и СПК3 (зашто се учи)**. Свака од ових димензија формулисана је кроз **три нивоа постигнућа: основни, средњи и напредни**. Овакав модел омогућава снажнију везу између стандарда постигнућа и очекиваних исхода у програмима, као и већу кохерентност наставног процеса.

Ранији стандарди предвиђали су да сваки предмет развија сопствене специфичне компетенције, често формулисане на различите начине и са различитом структуром. Последица оваквог приступа била је неуједначена терминологија између различитих предмета, што је отежавало хоризонтално и вертикално повезивање знања и компетенција. Истовремено, мања прегледност структуре и начина праћења постигнућа представљала је изазов за наставнике, а било је отежано и сагледавање развоја ученика у ширем контексту, током различитих нивоа образовања. У новом оквиру, специфичне предметне компетенције обједињене су кроз три стабилне димензије које важе за све предмете, уз могућност предметне конкретизације. Тиме се постиже доследност у праћењу развоја ученика и јаснија веза са исходима у програмима.

Три димензије предметне компетенције

СПК1 – шта се учи (знања и разумевања)

СПК 1 обухвата кључна знања, појмове, теорије, методе и чињенице које ученик усваја. СПК1 не обухвата сва знања која ће ученици савладавати током четири године школовања – она ће бити дефинисана у програмима наставе и учења за сваки разред – већ само она која представљају крајњи циљ учења за дати циклус образовања.

Улога у програму:

Исходи операционализују СПК1 кроз захтеве да ученик препознаје, разуме, објашњава или повезује појмове и феномене. СПК1 представља **садржински темељ** предмета.

СПК2 – како се учи (вештине, процеси, стратегије)

СПК2 описује мисаоне процесе, начине сазнавања и метода одређеног наставног предмета: постављање истраживачких питања, прикупљање података, анализирање података, закључивање, посматрање, анализа садржаја, упоредна анализа, интерпретирање, аргументовање, покушаји и погрешке, учење по моделу решавања проблема, комуникацију и сарадњу.

Улога у програму:

Исходи операционализују СПК2 кроз формулације које наглашавају примену, анализу, критичко мишљење, аргументовање и коришћење метода. СПК2 је **кључна за компетенцијски оријентисану наставу**.

СПК3 – зашто се учи (вредности, ставови, примена у животу)

СПК3 уводи димензију сврховитости и функционалности учења: зашто је знање важно, како се примењује у наставку школовања, у свакодневним и друштвеним ситуацијама, и како доприноси развоју личности.

Улога у програму:

Исходи у вези са СПК3 наглашавају примену знања, разумевање ширих контекста, развијање ставова и одговорно одлучивање.

Сваки исход у програмима наставе и учења може се посматрати као **конкретизација једне или више СПК димензија:**

- исходи који се односе на знања → СПК1
- исходи који описују процесе и примену → СПК2
- исходи који повезују учење са вредностима и животом → СПК3

Исходи најчешће интегришу две димензије, а у завршним разредима и све три.

Примери:

- „Ученик анализира узроке и последице...” → СПК2 + СПК1
- „Ученик аргументовано заступа став...” → СПК3 + СПК2
- „Ученик повезује научене концепте са реалним ситуацијама...” → СПК1 + СПК3

5.4. Педагошке импликације за наставнике

Примена нове СПК структуре доноси вишеструке бенефите за наставни процес, почев од лакшег планирања, реализације наставе и процене кроз јасно раздвајање нивоа *шта–како–зашто*, што наставнику помаже да прецизније конципира активности и задатке. Истовремено, овај модел обезбеђује повећану кохерентност кроз разреде и предмете, омогућавајући континуирано праћење напретка ученика и пружајући снажну подршку међупредметном повезивању. На крају, кроз доследан фокус на СПК3 ниво, осигурава се усмереност на функционална знања, чиме учење постаје директно повезано са реалним животом, друштвеном одговорношћу и свеобухватним личним развојем ученика. Како наставник користи стандарде и програм наставе и учења

Стандарди постигнућа, програм наставе и учења и уџбеници нису документи истог реда и не могу заменити једни друге.

- **Стандарди постигнућа** утврђују *шта ученик треба да зна и уме* на крају циклуса (I–IV, V–VIII, средње образовање).
- **Програм наставе и учења** дефинишу *исходе по разредима*, теме и садржаје, односно на оно што се остварује у току једне школске године и што доприноси остваривању стандарда постигнућа.

- **Уџбеник** је један од начина да се програм спроведе у пракси. Он је средство, а не циљ нити нормативни документ.

Када наставник полази од уџбеника као да је он програм, заправо прескаче два кључна корака:

- проверу шта је заиста прописано програмом и стандардима,
- промишљање *како ће управо тај разред, то одељење ове школске године, корак по корак, напредовати ка стандардима.*

Тренутно су табеле у програмима структурисане различито:

- **У основној школи:** табелу чине **исходи, теме и садржаји**. Наставник полази од исхода разреда, повезује их са темама и садржајима и кроз наставне јединице води ученике ка остваривању тих исхода.
- **У гимназији (опште средње образовање):** у првој колони налазе се **стандарди**¹ са напоменом да се остварују на крају циклуса; затим следе **исходи и теме са основним одређењима**, док су **препоручени садржаји** дати у упутству испод табеле, наративно.

У пракси се, међутим, често дешава поистовећивање уџбеника са програмом наставе и учења, односно недовољно јасно разликовање њихових улога у планирању и реализацији наставе.

Нови програми наставе и учења теже ка томе да се по својој структури приближе гимназијским програмима, у којима су теме значајније полазиште за организацију наставног процеса. У том контексту, стандарди постигнућа представљају природан увод у табеларни приказ програма и биће приказани у интегралном облику пре табеле са програмима. Табеларни приказ програма чиниће прописани исходи за крај сваког разреда, теме и препоручени садржаји, при чему се садржаји не посматрају као непроменљиви редослед наставних јединица, већ као подршка остваривању исхода. Оваква структура омогућава флексибилније и промишљеније планирање и остваривање наставе, јасније повезивање стандарда постигнућа, исхода и тема, као и избор и организацију садржаја у складу са потребама ученика, специфичностима предмета и професионалном аутономијом наставника.

Без обзира на то да ли је реч о основној школи или гимназији, наставник може да прати исти логички редослед:

¹ Прописани стандарди у време доношења програма

1. Погледати стандарде на крају циклуса

- Шта је „крајња тачка” коју ученик треба да достигне?
- Који су захтеви у погледу знања (СПК1), процеса и вештина (СПК2) и вредности/примене (СПК3)?

2. Повезати стандарде са исходима разреда

- Који исходи у програму у овом *разреду* доприносе остваривању стандарда?
- Како се исходи у овом разреду надовезују на исходе из претходног разреда?

3. Повезати исходе са темама и садржајима

- Које теме и садржаји су предвиђени програмом као основа за постизање исхода?
- Шта је у програму обавезно, а шта је препоручено или изборно?
- Којим редоследом пролазити кроз препоручене садржаје?
- Како утврдити исходе за један час?

4. Тек након тога узети уџбеник

- На који начин аутор уџбеника „води” кроз те теме и садржаје?
- На који начин може да искористи уџбеник као подршка учењу у односу на контекст одељења имајући у виду обим уџбеника, садржај и примере?

На овај начин, уџбеник заузима своје право **место**, након разматрања стандарда, предвиђених исхода и пажљивог планирања наставника. Најзад, треба имати у виду да је уџбеник само виђење програма наставе и учења из угла аутора/ауторског тима и да се, без обзира на то што мора бити усклађен са њим, обраћа целој популацији ученика једног разреда, а не једној специфичној групи.

Операционализација исхода програма подразумева прецизирање ученичких активности које доводе до остваривања прописаних исхода. Наставник, у складу са програмом, одређује активности, задатке и дидактичка средства која ученика постепено воде ка захтевима утврђеним стандардима. На тај начин исходи постају функционални показатељи напретка, а не само формулације у

програму. Дакле, операционализација исхода значи превођење прописаних формулација (на нивоу програма) у **конкретне наставне кораке и задатке за ученике**.

5.5. Како ускладити „нове“ стандарде и „старе“ програме

Стандарди постигнућа ученика су донети крајем 2024. године, а важећи програми у периоду од 2018. до 2019. године. Нови стандарди постигнућа имају потпуно нову концепцију, са три специфичне предметне компетенције, у којима су поред предметних знања (СПК 1) дефинисани и начини долажења до знања (СПК 2), као и примена знања (СПК 3). Поставља се логично питање како да ученици достигну стандарде ако се настава реализује по програмима који су донети на основу претходних стандарда постигнућа.

Садржаји програма су ослонац за остваривање исхода програма, јер обухватају све оно што ученик треба да изгради на нивоу знања, које представља основни услов за остваривање исхода. Наставници у својој свакодневной наставној пракси, треба да се ослањају на исходе програма, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи програма представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе током једне школске године. Са друге стране, стандарди дефинишу компетенције (општу предметну и специфичне предметне компетенције) и исходе образовног циклуса (груписане у 3 специфичне предметне компетенције), а описују знања, умења, ставове и вредности ка чијем успостављању и развоју је усмерен образовни процес. Исходи програма омогућавају остваривање исхода образовног циклуса из СПК 1, што значи да важећи програми директно обезбеђују достизање овог дела стандарда постигнућа ученика. Поред тога, постоје исходи у важећим програмима који, експлицитно или имплицитно, воде ка развијању СПК 2 и СПК 3 и остваривању одговарајућих исхода образовног циклуса. Нпр. исход *По завршетку разреда ученик ће бити у стању да користи математички језик и систематично и прецизно представи идеју и решење* из програма математике за гимназије директно кореспондира са исходима СПК 2:

- МАТ.СО.О.2.2. Преводе једноставне проблеме у математички запис, и обрнуто.
- МАТ.СО.С.2.2. Преводе математички запис на матерњи језик, и обрнуто.

- МАТ.СО.Н.2.2. Употребљавају математички језик и запис за сложене реалне проблеме,

а исход По завршетку разреда ученик ће бити у стању да проблеме из свакодневног живота преведе на математички језик и добијени математички модел реши водећи рачуна о реалном контексту са исходима СПК 3:

- МАТ.СО.С.3.4. Решавају проблеме у природним, техничким и друштвеним наукама користећи математичке моделе.
- МАТ.СО.Н.3.2. Креативно решавају проблеме из свакодневног живота, из разних научних и стручних области, користећи математику.
- МАТ.СО.Н.3.3. Критички анализирају предложена решења проблема из свакодневног живота и разних научних и стручних области.

Иако су наведени само примери из програма математике, оваквих примера има и у програмима наставе и учења осталих предмета, па се може рећи да важећи програми у одређеној воде ка достизању СПК 2 и СПК 3 нових стандарда постигнућа ученика. Поред тога, постоје и исходи програма и поједини садржаји Упутства за дидактичко-методичко остваривање програма који имплицитно доприносе достизању стандарда (нпр. коришћење софтвера у различите сврхе).

Иако очигледно постоји веза између „нових” стандарда постигнућа ученика и „стarih” програма наставе и учења, кључ успешног повезивања стандарда и програма је, као и увек, у рукама наставника. Приликом припреме часова, као и у фази остваривања наставе, наставник мора да има у виду шта је то што се очекује од ученика на крају образовног циклуса (стандарди), разреда (исходи програма) и које компетенције треба развијати код ученика. Планирање различитих активности ученика и метода и облика учења (фронтална настава, програмирана настава, индивидуализована настава, лабораторијски рад или рад у радионицама, демонстрације, дискусија, вођен истраживачки метод, симулација, тимска настава, студија случаја, тематска настава, пројектна настава, учење кроз игру, рад на референтном тексту, истраживање по кључним речима, мапа појмова, олују идеја...) не доприноси само стицању потребних знања, већ и развијању одређених вештина и ставова, а самим тим и развијању СПК 2 и СПК 3. На пример, дискусије и дебате доприносе достизању стандарда које се односе на аргументовану дискусију о питањима из свакодневног живота, што је у већем броју предмета наведено као исход образовног циклуса у СПК 3. Слично, коришћење истраживачких метода доприноси остваривању СПК 2. Добром припремом за наставу, која у обзир

узима стандарде постигнућа ученика, програме наставе и учења и компетенције, као и њихову међусобну повезаност, наставник и са важећим програмима може се омогућити ученицима достизање нових стандарда постигнућа.

Повезивање стандарда и исхода ће, наравно, постати једноставније када се усвоје нови програми, засновани на новим стандардима постигнућа. Нови програми наставе и учења за 1. и 5. разред основне школе, као и за 1. разред гимназије су усвојени и примењују се од школске 2027/2028. године. Припрема осталих програма је у току и њихово усвајање се очекује у наредном периоду.

5.6. Уџбеник – подршка, а не замена за програм

Да би се јасно разликовале улоге ових докумената и ресурса, важно је имати у виду да

- **програм наставе и учења** одређује оно што је обавезно – очекиване исходе и садржаје које ученици треба да усвоје,
- **уџбеник** нуди један од могућих начина за њихову реализацију.

У пракси то значи:

- наставник *не треба* да „стиже да обради све у уџбенику”,
- већ да *обезбеди да ученици остваре исходе* прописане програмом и да напредују ка стандардима;
- различити уџбеници могу имати различите примере, текстове, слике, изборне садржаје — наставник сме и треба да бира оно што најбоље подржава исход.

Уџбеници, као пратећи материјали, морају бити усклађени са програмом наставе и учења, али не замењују његову нормативну улогу. Њихова намена је да подрже реализацију исхода, док се планирање наставног процеса заснива на стандардима, програму и исходима. Осим тога, уџбеник је примарно намењен ученицима, а не наставнику. Усклађивањем исхода, садржаја, активности наставника и ученика, као и различитих уџбеничких решења, али и материјала за учење, обезбеђује се да ученици напредују ка циљевима циклуса, без обзира на разлике у структури или избору садржаја у појединим уџбеницима.

На овај начин уџбеник је **ресурс**, а не „тајни програм у сенци”. Наставник, полазећи од програма, стандарда и потреба ученика, професионално бира и комбинује различите изворе и приступе у настави.

5.7. Нови стандарди и међупредметне компетенције

Нови стандарди у оквиру СПКЗ („зашто се учи”) **интегришу међупредметне компетенције**: критичко мишљење, дигиталну писменост, грађанско васпитање, културну свест, одговоран однос према здрављу, животној средини и слично.

То има више утицаја на наставнике:

1. **Развој међупредметних компетенција више није „додатак”, већ је** део прописаних стандарда.
2. **Сваки предмет доприноси међупредметним компетенцијама, у складу са својом природом, као на пример:**
 - језици кроз читање, тумачење и изражавање...,
 - друштвени предмети кроз анализу друштвених појава и вредности,
 - природни предмети кроз истраживање, доказивање, етичке дилеме у науци,
 - уметнички предмети кроз изражавање, доживљај и стварање...
3. **Планирање више није само „прелазак кроз садржаје”, већ** систематско осмишљавање и укључивање задатака и активности који ученицима омогућавају да знања и вештине активно примењују, повезују и продубљују. Таквим планирањем подстиче се развој сарадње, одговорности, самосталности, критичког и креативног мишљења, иницијативе и активног учешћа у заједници, као и оспособљавање ученика да стечена знања и вештине примењују у различитим и аутентичним животним ситуацијама.
4. У складу са компетенцијски оријентисаним стандардима постигнућа потребно је ускладити **критеријуме оцењивања** са очекиваним нивоима знања, вештина и компетенција ученика, како би оцењивање у

већој мери одражавало оствареност исхода учења и развој ученика. При томе се задржава професионална аутономија наставника у избору метода, инструмената и начина вредновања.

Када наставник чита нове стандарде, важно је да обрати пажњу *не само на то шта ученик зна (СПК1) и уме да уради (СПК2), већ и на то какве ставове и навике гради (СПК3)*. Ту се заправо налази веза са међупредметним компетенцијама. Овакво разумевање стандарда и програма:

- штити наставника од притиска да „прелази” превише садржаја, а да не зна због чега,
- помаже му да се ослони на исходе као на **компас**, а не као на формалну обавезу,
- омогућава да уџбеник користи критички и креативно, у складу са потребама ученика,
- осигурава да се ученици припремају за даље школовање и живот, а не само за један контролни задатак или једну школску годину.

Када наставник полази од стандарда постигнућа и исхода учења као основних оријентира за планирање наставе, а уџбенике, приручнике и друге образовне материјале користи као ресурсе који подржавају остваривање постављених циљева, он преузима активну и професионално одговорну улогу у креирању наставног процеса. Уместо да наставу заснива на механичком праћењу редоследа садржаја из једног извора, наставник промишљено бира, повезује и прилагођава садржаје, методе и активности потребама ученика и циљевима учења. Таквим приступом наставник не усмерава ученике само ка усвајању појединачних информација, већ их води кроз процес развијања **знања, вештина и компетенција** које су значајне за даље учење и примену у различитим ситуацијама.

На тај начин професионална аутономија наставника добија своје пуно значење: она није само слобода избора, већ и одговорност да се на основу стручног знања и познавања ученика доносе најбоље одлуке о томе како ће се обезбедити квалитетно учење и остваривање очекиваних образовних резултата.

6. Стандарди и вредновање

Вредновање представља суштинску компоненту савременог образовног процеса, чија је примарна функција не само квантификација постигнућа, већ и континуирано унапређивање наставе и учења. Овај процес омогућава прикупљање, анализу и интерпретацију података о напретку ученика, служећи као основа за доношење релевантних педагошких одлука. Циљ вредновања је стварање динамичног окружења где повратна информација постаје инструмент за развој компетенција, а не искључиво средство за рангирање.

Вредновање представља шири и континуирани процес прикупљања и тумачења информација о учењу и напредовању ученика, са циљем да се унапреди процес наставе и учења. Оно обухвата различите начине праћења, анализирања и давања повратних информација ученицима, наставницима и другим учесницима образовног процеса. Такође, током вредновања, наставници на основу расположивих података о успешности постављених циљева, исхода и активности, анализирају и вреднују своје одлуке донете приликом планирања и реализације наставе.

Оцењивање је један од облика вредновања и односи се на процену остварености исхода учења, односно на изражавање нивоа постигнућа ученика у складу са утврђеним критеријумима. Стандарди имају централну улогу у оцењивању ученичких постигнућа. Они прецизно описују шта ученик може да уради на основном, средњем и напредном нивоу што наставницима олакшава праћење индивидуалног напредовања и планирање подршке. Стандарди такође доприносе већој објективности, поузданости и транспарентности вредновања. При томе, стандарде је потребно користити промишљено и сврсисходно, у складу са њиховом наменом и у контексту целокупног процеса учења и развоја ученика.

6.1. Стандарди и оцењивање

Значајан корак у практичној примени нових стандарда постигнућа ученика огледа се и у усклађивању критеријума оцењивања. Нови стандарди посебно истичу важност међупредметног повезивања, што директно утиче на начин на који се постигнућа вреднују – оцењивање више није изоловано унутар једног предмета, већ треба да прати развој међупредметних компетенција кроз заједничке критеријуме. Овакав приступ захтева висок степен компетентности наставника, као и континуирано сарадничко планирање, реализовање и

евалуирање наставе. У том смислу, кључну улогу у изградњи нових критеријума имају огледни и угледни наставни часови, хоризонтално учење и размена примера добре праксе међу колегама, чиме се осигурава да оцењивање постане транспарентан инструмент заједничког праћења напретка ученика. Стандарди јесу смерница за оцењивање, али ипак не постоји директна веза између одређеног описа стандарда и одређене оцене. Школско оцењивање је веома комплексан процес јер укључује и оцењивање других аспеката рада, контекста у коме се врши оцењивање, мотивацију у лични развој ученика и не може се и не сме да се сведе само на процену достигнутих стандарда. Свакако, када су **критеријуми процене** засновани на стандардима, ученици, наставници и родитељи имају јаснију представу о томе шта се очекује и на основу чега се процењује успех. На тај начин се смањује могућност субјективних тумачења и обезбеђује уједначеније вредновање постигнућа.

Будући да је школа у обавези да на почетку школске године на стручним већима утврди и усклади елементе праћења и оцењивања, начине и поступке вредновања, потребно је да се критеријуми ускладе са новим стандардима постигнућа ученика. Критеријуми који су усклађени на стручним већима усвајају се на педагошкоколегијуму, чине саставни део годишњег плана рада школе и објављују се на званичној интернет страници школе.

Стандарди постигнућа представљају поуздан и систематичан оквир за евалуацију квалитета наставе, јер кроз опште предметне компетенције (ОПК) и три специфичне предметне компетенције (СПК) дефинишу јасна очекивања у погледу знања, вештина, способности и ставова које ученици треба да развијају у оквиру наставног предмета. Тако постављен оквир омогућава наставнику да евалуацију наставе не заснива искључиво на процени усвојености наставних садржаја, већ и на праћењу развоја компетенција које представљају крајњи циљ наставног процеса.

Праћење развоја и напредовања ученика у достизању исхода и стандарда постигнућа, као и напредовање у развијању компетенција у току школске године обавља се **формативним и сумативним оцењивањем**.

Правилник о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању

(„Службени гласник РС“, број 10 од 9. фебруара 2024.)

Иако је формативно и сумативно оцењивање различито по функцији, треба их посматрати као комплементарне процесе. Посебан значај у том процесу имају исходи образовног циклуса (ИОЦ), који представљају конкретизацију стандарда и пружају наставнику јасне смернице за праћење и процењивање

различитих аспеката ученичких постигнућа. Они омогућавају да се постигнућа ученика сагледају кроз уочљива и мерљива понашања, активности и продукте рада ученика.

Евалуација квалитета наставе подразумева систематично и континуирано праћење процеса учења, активности ученика, начина на који они приступају решавању проблема, сарађују, аргументују своје ставове, примењују стечена знања и постепено развијају компетенције. Управо такво формативно праћење омогућава наставнику да благовремено препозна напредак, уочи тешкоће и прилагоди наставне активности потребама ученика.

Формативно оцењивање садржи повратну информацију о остварености прописаних исхода и стандарда постигнућа и ангажовања у оквиру предмета, изборних програма, активности, предузете активности од стране наставника за унапређивање постигнућа ученика, процена њихове делотворности и јасне и конкретне препоруке за даље напредовање.

Повратна информација, у усменом и/или писменом облику, коју даје наставник у оквиру формативног оцењивања треба да буде разумљива ученику и родитељу, односно другом законском заступнику (у даљем тексту: родитељ), а наставнику доприноси приликом објективног оцењивања ученичких постигнућа.

Правилник о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању
(„Службени гласник РС“ , број 10 од 9. фебруара 2024.)

Континуирано праћење процеса учења посебно је важно приликом процене остварености исхода који се односе на СПК2, а нарочито на СПК3. Док се исходи повезани са предметним чињеницама (СПК1) могу сагледати кроз појединачне задатке или тестове постигнућа, компетенције које подразумевају критичко мишљење, решавање сложенијих проблема, самостално закључивање, креативност, сарадњу и одговоран однос према учењу развијају се постепено и могу се поуздано процењивати само кроз дуже временско праћење различитих активности ученика.

Стандарди постигнућа ученика омогућавају и развијање самооцењивања и вршњачког оцењивања. Кроз ове процесе, ученици се систематски оспособљавају за објективну процену сопствених постигнућа, као и постигнућа својих вршњака. Оваква пракса директно подстиче ученике на критичко

размишљање, помаже им у самосталној идентификацији сопствених јаких страна и простора за напредак, те их води ка дефинисању личних циљева током процеса учења. **Самопроцена** подстиче развој метакогнитивних вештина, омогућавајући ученицима да објективно анализирају сопствени рад, идентификују своје предности и недостатке и преузму одговорност за свој образовни пут. **Вршњачка процена**, с друге стране, развија вештине конструктивне критике, комуникације и сарадње, доприносећи стварању подржавајућег и колаборативног окружења у учионици. Ови облици вредновања трансформишу ученика из пасивног примаоца оцено у активног учесника процеса учења.

6.2. Синергија стандарда: Од постигнућа ученика до квалитета рада школе

Имплементација стандарда постигнућа ученика налази се у директној корелацији са стандардима квалитета рада установа, чинећи јединствен оквир за унапређивање образовно-васпитне праксе. Док стандарди постигнућа дефинишу очекиване исходе и нивое знања које ученици треба да усвоје (димензија *учења*), стандарди квалитета рада установа вреднују ефикасност и подршку коју школа пружа како би се ти исходи остварили (димензија *наставе и управљања*).

Да би оцењивање заиста било у функцији даљег учења (**Стандард 2.4**), кључно је да се у настави остварује **индикатор 2.4.5**, који каже да *ученик уме критички да процени свој напредак и напредак осталих ученика*.

2.4.5. Ученик уме критички да процени свој напредак и напредак осталих ученика.

Илустративни примери:

- Наставник учи ученике како да процењују своју успешност у учењу у односу на постављене критеријуме (шта је ново научио/сазнао, применио, на чему ће даље да ради).
- У односу на процену успешности у учењу, ученици, самостално или уз помоћ наставника, планирају редослед корака за даље учење.
- Ученици међусобно оцењују продукте (одговоре, радове, задатке, есеје или друге провере знања) у односу на дате критеријуме успешности и дају повратну информацију једни другима.
- Ученици међусобно процењују напредак у учењу у односу на постављене циљеве и исходе учења.
- Ученици разумеју да постоје разлике у оценама и повратним информацијама за ученике који се образују по индивидуалним образовним плановима (јасно им је и прихватају да напредак ученика може бити процењен у односу на претходно постигнуће, а не у складу са постављеним критеријумима, исходима учења или стандардима постигнућа).

Из „Приручника за самовредновање“, ЗВКОВ, 2024.

Професионална аутономија наставника представља једно од основних начела васпитно-образовног рада. У оквиру наставног процеса и вредновања постигнућа ученика наставник самостално, у складу са прописима, стандардима постигнућа, исходима учења и специфичностима одељења и појединачних ученика, доноси стручне одлуке о начину планирања, реализације наставе и оцењивања.

У том смислу, наставник задржава професионалну аутономију да:

- **бира и комбинује** методе, облике рада и инструменте за праћење и оцењивање постигнућа ученика;
- **планира време, учесталост и начин провере** постигнућа ученика, водећи рачуна о динамици наставног процеса и могућностима ученика;

- **прикупља, анализира и вреднује различите доказе о учењу**, укључујући резултате усмених и писмених провера, практичних активности, пројеката, портфолија, самовредновања и других облика праћења;
- **уважава индивидуално напредовање ученика**, његово ангажовање, континуитет у раду и развој компетенција, у складу са утврђеним критеријумима оцењивања;
- **донесе коначну стручну процену** о нивоу остварености исхода учења и стандарда постигнућа, образлажући оцену на основу прикупљених релевантних доказа.

Стандарди постигнућа, критеријуми оцењивања и смернице за вредновање не ограничавају професионалну аутономију наставника, већ обезбеђују заједнички оквир који доприноси објективности, доследности, правичности и упоредивости оцењивања, уз пуно уважавање наставникове стручне процене и одговорности.

6.3. Стандарди и завршни испит

На основу образовних стандарда постигнућа ученика креирају се тестови за *завршни испит на крају обавезног образовања и васпитања*. Завршни испит на крају основног образовања једини је национални инструмент којим се тренутно мере образовна постигнућа популације ученика у Републици Србији. Завршни испит на крају основног образовања и васпитања има сертификациону функцију (ученици добијају уверење о завршеној основној школи), селекциону функцију (резултат на завршном испиту утиче на даље школовање ученика) и евалуациону функцију (на завршном испиту проверава се степен остварености образовних стандарда на крају основног образовања и васпитања).

Пуна примена нових стандарда постигнућа повезана је са увођењем нових програма наставе и учења, јер стандарди представљају основу за дефинисање очекиваних постигнућа ученика у оквиру новог приступа настави. Очекује се да ће ученици 1. и 5. разреда основне школе, као и ученици 1. разреда средње школе, од школске 2027/2028. године започети образовање по новим програмима наставе и учења и новим уџбеницима. Ученици који ће од школске 2027/2028. године похађати наставу у 5. разреду основне школе по новим програмима наставе и учења полагаће завршни испит у складу са новим

стандардима. Сходно томе, први резултати примене нових стандарда моћи ће да се прате кроз постигнућа ученика на Завршном испиту за крај основног образовања и васпитања у школској 2031/2032. години.

Важно је имати у виду да је увођење промена у образовању сложен и дугорочан процес. Од почетка примене нових стандарда и програма до остваривања њиховог пуног ефекта, који се огледа у унапређивању ученичких постигнућа, потребно је време, континуирана подршка свим учесницима образовног процеса и систематско праћење ефеката примене.

ЛИТЕРАТУРА

Закон о основама система образовања и васпитања, *Службени гласник РС*, број 88/2017, 27/2018 – др. закон, 10/2019, 27/2018 – др. закон, 6/2020, 129/2021, 92/2023 и 19/2025. године

Правилник о стандардима образовних постигнућа за крај првог циклуса основног образовања и за крај основног образовања "Службени гласник РС", број 104 од 25. децембра 2024. године

Правилник о стандардима образовних постигнућа за крај средњег образовања и васпитања "Службени гласник РС", број 103 од 24. децембра 2024. и број 65/2026 од 15.7.2026. године

Правилник о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању, „Службени гласник РС“, број 10 од 9. фебруара 2024. године

Правилник о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању, „Службени гласник РС“, број 10 од 9. фебруара 2024. године

Правилник о изменама Правилника о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања, „Службени гласник РС“, број 110-00-13/2026-07 од 20. фебруара 2026. године

Правилник о изменама Правилника о плану наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања, „Службени гласник РС“, број 110-00-14/2026-07 од 20. фебруара 2025. године

Правилник о измени Правилника о плану и програму наставе и учења за гимназију, „Службени гласник РС“, број 110-00-146/5/2025-03 од 12. фебруара 2026. године